

Taula (UIB)
núm. 37, 2002

RAMON LLULL
I EL SEU CONTEXT

L'ART DE LLULL COM A ALTERNATIVA A L'ARISTOTELISME PARISENC

Anthony Bonner

ABSTRACT: From 1295 on, Llull decided that if his Art was to succeed, he would have to try to persuade ecclesiastical and university circles of its validity. This article attempts to show how he did this in the University of Paris, offering his solutions to a sample of 140 questions from the central text —after the Bible— of the theological faculty, the *Sentences of Peter Lombard*. His first Question on «Whether theology is a science», answered with concepts and techniques of his Art, is compared with Aquinas' solution using arguments based on Aristotle's *Posterior Analytics*.

RESUM: A partir de 1295 Llull decideix que si vol que l'Art sigui escoltada, cal intentar persuadir els ambients eclesiàstics i universitaris de la seva vàlua en donar solucions a problemes del dia. L'article vol mostrar com ho va fer a la Universitat de París, oferint solucions a una mostra de 140 qüestions del text central —després de la Bíblia— de la Facultat de Teologia, les *Sentències de Pere Llombard*. Amb la primera qüestió sobre «Si la teologia és una ciència», s'hi compara com Llull la contesta amb conceptes i tècniques de l'Art, amb la solució d'Aquino amb arguments basats en els *Analítics posteriors* d'Aristòtil.

Si bé al principi de la seva carrera missionera i reformadora Ramon Llull es va presentar d'una manera reticent i deferent, repetint en moltes obres la seva nul·la importància com a autor, a partir de cert moment va decidir que era necessari afirmar la seva autoria, i justificar la seva «auctoritas». Amb el *Desconhort* de 1295, per primera vegada parla de l'origen diví de l'Art i explica detalls de la seva vida que abans no havia fet públics.¹ A continuació (1295-96) escriu l'*Arbre de ciència*, en part com a text capaç de demostrar la seva saviesa als alts estaments eclesiàstics, i llavors (1296) l'*Apostrophe*, on intenta convèncer la Cúria romana de la viabilitat de la seva manera de provar els

¹ Vegeu Lola Badia, «Ramon Llull: Autor i Personatge», *Aristotelica et Lulliana magistro doctissimo Charles H. Lohr septuagesimum annum feliciter agenti dedicata*, Instrumenta Patristica XXVI (Steenbrugis, in Abbatia S. Petri, 1995), pàg. 355-375; i Anthony Bonner, «Ramon Llull: autor, autoritat i il·luminat», *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Palma (Mallorca), 8-12 de setembre del 1998* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998), pàg. 35-60. Per a un altre enfocament del paper de Llull com a autor, vegeu Roger Friedlein, *Literarische Gestaltung als apologetische Strategie im katalanischen und lateinischen Dialog bei Ramon Llull* (tesi doctoral, Freie Universität Berlin, 2001).

articles de la fe.² Si abans intentava persuadir un poc de sotamà, potser esperant que bastarien les seves habilitats literàries o la irrefutabilitat dels mecanismes semilògics de l'Art, ara sembla que es troba amb la seguretat necessària per afrontar directament les autoritats eclesiàstiques, posant damunt la taula tot el seu sistema i tot el que pretén fer.³

En el viatge següent a París (1297-99) desenvolupà un programa similar cara a les autoritats universitàries i a tot el sistema escolàstic de l'època. Hi escrigué no tan sols una versió abreviada de l'Art, l'*Ars compendiosa*, sinó tres obres que sembla que volen provar la vàlua de l'Art com a sistema per respondre a les qüestions que es debatien en el món intel·lectual parisenc. Són la *Declaratio Raimundi per modum dialogi edita contra aliquorum philosophorum*, la *Disputatio eremitae et Raimundi super aliquibus dubiis quaestionibus Sententiarum Petri Lombardi*, i el *Liber super quaestiones Magistri Thomae Attrebatensis*.

Amb la darrera obra Llull contestava a cinquanta preguntes que li havia fet el deixeble, Thomas le Myésier, per tal de comprovar, com va dir Hillgarth, la veritable aplicabilitat de l'Art dins l'ambient filosòfic i científic parisenc, problema que, per a tots dos, era de primera importància.⁴

La primera obra era un repàs dels 217 articles condemnats vint anys abans pel bisbe de París. Havia constituït un intent de frenar un laïcisme aristotelitzant (el potser mal anomenat averroisme de la Facultat d'Arts) que presentava el perill de contradir les ortodòxies teològiques o encaixar-hi malament. Però Llull sembla menys preocupat per qüestions d'ortodòxia que per la separació de la teologia i la filosofia implícita en aquell laïcisme. En lloc d'estrídències inquisitorials, trobam un intent de raonar els errors i demostrar per què ho són. Fins i tot la forma del text té l'aspecte amè del clàssic diàleg platònic, aquí entre un Ramon (*Raimundus*, clarament autorial), i un filòsof anomenat Sòcrates amb qui topa en un bosc prop de París. Per cada article, Sòcrates defensa la posició, diguéssim, laica, i Ramon li contesta amb arguments basats en la seva Art.

La segona obra, la que volem tractar aquí, necessita una mica de preàmbul per tal d'explicar el paper de les *Sentències* de Pere Llombard en el món universitari parisenc de l'època. Un estudiant començava a la Facultat d'Arts, on, després de sis anys rebia el *baccalareus artium*. Amb això havia complert els requisits per entrar en una de les altres facultats superiors, com les de Dret, Medicina o Teologia. La de Teologia era la de més prestigi, i durava altres vuit anys, durant dos dels quals l'estudiant havia de produir comentaris bíblics, i altres dos havia d'escriure comentaris sobre les *Sentències* de Pere Llombard.⁵ Així que aquesta darrera era la peça que coronava els estudis

² Vegeu el meu «A Background to the *Desconhort*, *Tree of Science*, and *Apostrophe*», *Religion, Text, and Society in Medieval Spain and Northern Europe. Essays in honor of J. N. Hillgarth*, Papers in Mediaeval Studies 16 (Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 2002), pàg. 122-133.

³ Potser amb la *Taula general* de 1293-94 trobava que a la fi havia assentat un sistema capaç d'afrontar directament uns reptes tan importants. Cal tenir en compte que aquesta obra presenta l'Art molt més ben estructurada i definitiva que no l'*Ars inventiva veritatis* de 1290, i que, a més, tindrà una difusió només superada per les dues darreres versions del seu sistema, l'*Ars generalis ultima* i l'*Ars brevis* de 1305-1308.

⁴ J. N. Hillgarth, *Ramon Llull i el naixement del lul·lisme*, ed. Albert Soler; trad. Anna Alberni i Joan Santanach (Barcelona: Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998), pàg. 193.

⁵ Kurt Flasch, *Das philosophische Denken im Mittelalter, von Augustin zu Machiavelli* (Stuttgart: Philipp Reclam jun., 1986), pàg. 255-59.

universitaris medievals, i totes les grans figures de l'època varen escriure un comentari sobre les *Sentències*. Aquesta obra de Pere Llombard era un seguit de punts de resolució difícil, o sobre els quals els Sants Pares no havien estat d'acord.⁶ Es presentaven normalment com a *quaestiones* seguides d'opinions en pro i en contra —opinions sovint contestades minuciosament per l'autor—, amb una resolució o *determinatio* final. El comentari seguia la mateixa forma, però afegint-hi opinions d'*auctores* més recents, i arribant a una conclusió —potser la mateixa, però raonada o justificada novament. Era una forma molt a prop de la de les *quaestiones disputatae*, una forma clàssica de l'argumentació escolàstica.

Ara el fet que un laic sense cap formació universitària es volgués ficar a comentar l'obra que coronava els estudis universitaris, i que a més a més volia «reformar-ne» els mètodes hermenèutics, era una empresa d'una gosadia extraordinària. Per això és interessant veure com Llull afrontava el problema.

Primer, tal com a la *Declaratio*, comença l'obra no com un tractat filosòfic o teològic, sinó amb una ficció literària. Primer presenta les dificultats que troba en el seu camí reformador i en la poca acceptació del do diví de l'Art.

Raimundus Parisiis studens, et considerans perversum statum hujus mundi, multum doluit et potissime super hoc quod ipse per Artem generalem, quam Dominus Deus illi dederat pro illustrandis tenebris hujus mundi, rempublicam Ecclesiae Christi nondum potuerit promovere ut optabat.⁷

En aquest estat d'angoixa, caminant fora de la ciutat a la vorera de la Sena, arriba a un arbre sota el qual troba un home assegut llegint en un llibre. Llull li demana qui és i quin llibre és aquest que llegeix. L'home li explica que és un ermità que durant molt de temps havia estudiat teologia per tal de millor poder conèixer i amar Déu. Però ara es trobava afligit per les coses que no comprenia d'aquest llibre que llegia, que eren les *Sentències* de Pere Llombard. Ramon *Raimundus* li contesta que, potser amb una Art general que Déu li havia donat en una certa muntanya, podria resoldre les seves preguntes. L'ermità diu que són cent quaranta les qüestions que ha trobat més difícils i amb més dubtes. Llull proposa un procediment de quatre passes: l'ermità proposarà una qüestió, Llull la contestarà, l'ermità farà les objeccions que creu oportunes, les quals Llull finalment resoldrà amb els principis de l'Art general. L'ermità li pregunta quins són aquests principis, i Llull contesta que són: Bonea, Granea, Eternitat o Duració, Poder, Saviesa, Voluntat, Vertut, Veritat, Glòria, Diferència, Concordança, Contrarietat, Principi, Mijà, Fi, Majoritat, Egualtat i Minoritat. Amb aquests divuit principis generals, diu, mesclant l'un amb l'altre i enregistrant les significacions d'aquelles mescles, podrem trobar la veritat que cercam.

Al principi d'aquest pròleg que acabam de citar, ens podria sorprendre que el protagonista, el mateix Ramon de la *Declaratio*, si de fet vol ser-ne l'autor, declari que estudia a París. Caldria pensar que aquesta obra es va escriure l'any 1298, que Llull ja tenia seixanta-sis anys, edat una mica avançada per qualificar-se d'estudiant. Però també

⁶ Per això es diu que l'escolàstica va començar amb el *Sic et non* d'Abelard, on intentava reconciliar punts discrepans de la tradició cristiana.

⁷ *Beati Raymundi Lulli Opera*, ed. Iu Salzinger, vol. IV (Magúncia: Häffner, 1729; reimpr. F. Stegmüller, Frankfurt, 1965), iv, 1 (225).

podria ser evidència que Llull no deixava mai d'estudiar i informar-se dels esdeveniments intel·lectuals i espirituals que el rodejaven.

Com a la *Declaratio*, aquí tenim un altre diàleg platònic, però aquesta vegada l'altre interlocutor és un ermità que estudia teologia per tal de millor poder conèixer i amar Déu. El fet que l'ermità sembla haver tingut dificultats en assolir aquesta meta podria implicar que el que troba a faltar en l'ensenyança teològica universitària és precisament la meta que el Beat considera central en qualsevol formació cristiana. Així que Llull, a més de proposar l'Art com a mètode alternatiu al de l'ensenyança universitària, també la vol proposar com a instrument capaç de retornar l'estudi de la teologia als seus fins primordials, la coneixença i l'amor de Déu.

Caldria a més demanar per què Llull escriu dues obres seguides sobre temes teològics i filosòfics en forma de diàleg, forma més pròpia del segle XII que del XIII, quan ja havia caigut en desús per al discurs científic. Es podria atribuir, com s'ha fet amb altres aspectes de la seva trajectòria, a un cert endarreriment metodològic. Però no crec que aquí en pugui ser el cas. La seva primera estada a París devia d'haver durat uns dos anys, i en aquesta segona ja feia un any que hi era, a més de tenir-hi dos deixebles, Pere de Llemotges i Tomàs le Myésier, ben coneguts de l'ambient intel·lectual de la capital francesa. A més, ja feia anys que freqüentava Montpeller i la seva universitat. Així que atribuir la tria de la forma dialogal a la innocència d'un extern incapaç d'observar el que passava al seu entorn em sembla improbable. Semblaria més prudent pensar que havia optat conscientment per una forma alternativa. Però per quines raons?

Se me n'ocorren tres. La primera seria tàctica: no vol donar l'aparença d'atacar directament el sistema universitari. Escriure un comentari formal, a l'estil escolàstic, seria possiblement presentar un repte massa evident i massa fàcilment criticable. En canvi, fent-ho de sotamà amb una forma més literària i amena, potser que no suscitaria tanta oposició.

La segona és que, pel fet que Llull, com sempre, volia evitar basar els seus arguments en autoritats,⁸ amb el diàleg trobava una manera alternativa de reproduir la discussió escolàstica, que normalment procedia per la declaració de la qüestió, una llista d'objeccions (*sed ad contra*), una contrallista que contestava les objeccions, i al final la conclusió. Si miram a sant Bonaventura, per exemple, en el seu comentari a les *Sentències*, a la Qüestió 2 del Proemi, la llista i la contrallista es basen en citacions d'*Isaïes*, dels *Proverbis*, de l'*Eclesiàstic*, de l'*Ètica* d'Aristòtil, de sant Gregori, de la primera *Epístola* de Pere i de sant Víctor. Com ja hem assenyalat, un dels fonaments de l'escolàstica era l'intent de concordar totes aquestes *auctoritates*, i per tant havia de ser el fonament de la discussió sobre qualsevol qüestió. Però Llull gira l'esquena a tot aquest aparat, volent demostrar que fins i tot l'estudi de les *Sentències* es podia basar en arguments trets de la seva Art. Per això, havia d'anticipar moltes de les objeccions clàssiques i d'altres que es poguessin fer als seus propis arguments, i quina manera millor que fer-ho muntant un diàleg fictici?

⁸ Vegeu el meu article «L'Art lul·liana com a autoritat alternativa», *Studia Luliana* 33 (1993 [1994]), pàg. 15-32.

L'altra raó seria la dèria lul·liana de, diguéssim, descorporatitzar la ciència i fer-la més accessible.⁹ Si l'obligació de tothom era d'amar i conèixer Déu, com ho podria fer si aquesta coneixença era el domini exclusiu d'una elit universitària? Aquí també la forma dialogal podia donar un aire més amè, amable i comprensible a problemes que Llull veia com a fonamentals per a tothom, al mateix temps que podia donar peu a explicacions al lector laic, explicacions que serien fora de lloc en un escrit més estrictament acadèmic.¹⁰

Les *Sentències* de Pere Llombard, que Llull a la seva manera està comentant, es dividien en quatre llibres, sobre Déu, la creació, l'Encarnació i els sacraments, repartits en 182 distincions subdividides en 933 capítols o sentències. D'aquestes darreres, Llull en tria un total de 140, 36 del primer llibre, 56 del segon, 29 del terç i 19 del quart. És evident que cerca no la completesa, sinó donar una mostra del funcionament de l'Art en proporcionar solucions a les sentències que ell considera més significatives. També, com era el cas amb molts comentaristes medievals, pren la llibertat de no contestar directament a una sentència, sinó al que li semblava que volia significar o als problemes que s'hi trobaven implícits. Si comparam la primera distinció de Pere Llombard amb els apartats equivalents de Bonaventura, Aquino i Llull, com veiem en un petit apèndix al final d'aquest article, podem apreciar ben bé com cada comentador adaptava les formulacions originals de la manera que li semblava més adient. Cada un s'hi posa amb les seves pròpies preocupacions teològiques o epistemològiques: Bonaventura més franciscà, Aquino més aristotelitzant, i Llull introduint elements de l'Art (els atributs divins, les tres potències de l'ànima, etc.). Així que es fa difícil fer-ne una comparació directa, però afortunadament (i potser no totalment per casualitat) la primera qüestió lul·liana, «Utrum theologia proprie sit scientia», correspon a una de les qüestions inicials de la *Summa theologiae* de sant Tomàs, «Utrum sacra doctrina sit scientia».¹¹

Tots dos responen positivament, però els raonaments no podrien ser més diferents. Sant Tomàs despatxa la qüestió amb rapidesa —només una pàgina—, i el moll de la seva argumentació es troba en el paràgraf que diu:

Sciendum est quod duplex est scientiarum genus. Quaedam enim sunt, quae procedunt ex principiis notis lumine naturali intellectus, sicut arithmetica, geometria, et huiusmodi. Quaedam vero sunt, quae procedunt ex principiis notis lumine superioris scientiae: sicut perspectiva procedit ex principiis notificatis per geometriam, et musica ex principiis per arithmetica notis. Et hoc modo sacra doctrina est scientia: quia procedit ex principiis notis lumine superioris scientiae, quae scilicet est scientia Dei et beatorum. Unde sicut musica credit principia tradita sibi ab arithmetico, ita doctrina sacra credit principia revelata sibi a Deo.¹²

⁹ Vegeu Fernando Domínguez a *Raimundi Lulli Opera Latina*, Tomus XV, 201-207, *Summa Sermonum in Civitate Maioricensi annis MCCCXII-MCCCXIII composita* (Turnhout: Brepols, 1987), pàg. xlii seg.

¹⁰ Per a la forma dialogal en Llull, vegeu la tesi de Roger Friedlein citada a la n. 1 més amunt. Vegeu també la introducció de Vittorio Hösle a Ramon Llull, *Lo Desconhort/Der Desconhort*, "Klassische Texte des Romanischen Mittelalters in zweisprachigen Ausgaben" 31 (Munic: Wilhelm Fink, 1998) sobre el *Desconhort* com a exemple del *partimen* de la poesia trobadoresca adaptat a un diàleg filosòfic.

¹¹ Tomàs d'Aquino, *Summa theologiae*, I^a Pars, q. 1, art. 2.

¹² *Ibidem*.

Aquesta doctrina de ciències superiors i subalternes és treta dels *Analítics posteriors* d'Aristòtil,¹³ on fins i tot trobam els mateixos exemples de la geometria i la matemàtica. El que fa sant Tomàs és aplicar la superior a la «scientia Dei», és a dir a la revelació, i la segona, subaltern, a la «sacra doctrina» o teologia. Això li permetrà, més endavant (art. 7 i 8), establir que els fonaments indemostrables de la ciència superior són els articles de la fe, utilitzables com a axiomes per demostrar la resta de la «sacra doctrina».

Aquesta delimitació tan clara entre la revelació i teologia, entre fe i raó, amb la barrera implícita a l'intent de provar els articles de la fe, no podia ser més negativa per Llull, que insistia que la fe i la raó havien de caminar plegades, que el problema de l'aristotelisme era que la seva epistemologia no permetia a la raó superar els esglaons del sentit i de la imaginació,¹⁴ i que si hom no podia provar els articles de la fe, la batalla apologetica amb musulmans i jueus era perduda. Al mateix temps, per la seva tasca, no podia renunciar a la possibilitat de tractar la teologia com a ciència. I això calia fer-ho muntant una epistemologia que li permetés enfocar el nostre accés al coneixement de Déu d'una altra manera.

A tal fi, comença amb Ramon contestant a la pregunta de l'ermità: «Utrum theologia proprie sit scientia», explicant que la teologia és una ciència en dues maneres, apropiada i pròpia:¹⁵

Appropriate secundum fidem a Deo datam, ut catholicus per fidem credat Articulos Fidei et Sacram Scripturam, quae non intelligit per argumenta. Et est scientia proprie, quia intellectui non est proprium credere, sed intelligere.

Des de la *Taula general*, un dels components fonamentals de l'Art són les deu Qüestions o Regles, la tercera de les quals és la de qualitat, que sempre diu que es desplega en dues, pròpia i apropiada. Aquí explica que la qualitat apropiada de la fe és sovint necessària per permetre a l'intel·lecte arribar a nivells als quals potser no sigui habituat, però torna a insistir que, tal com al foc li és propi escalfar o als ulls veure-hi, a l'intel·lecte li és propi entendre (*intelligere*).¹⁶

A continuació dóna tres proves de la manera com aquesta qualitat pròpia permet a l'enteniment accedir a la divinitat, de les quals donarem la segona. Diu que pel fet que Déu és summament bo, summament gran, etc., es comunica amb l'intel·lecte creat segons que aquest és capaç de rebre'n les semblances i perfeccions.

Et quia per divinam magnitudinem potest recipere magnitudinem, potest per ipsam et divinam sapientiam recipere magnam intellectivitatem, sicut per divinam bonitatem et

¹³ Ll. I, cap. 2, 72a14-20; cap. 13, 78b35-39; i cap. 28, 87a38. Vegeu M.-D. Chenu, *La théologie comme science au XIIIe siècle* (París, 1969), 72-73.

¹⁴ Sant Tomàs, per exemple, subscriu enterament la doctrina aristotèlica que no hi pot haver res en la nostra ment que no s'hagi originat en els sentits, i que la majoria de qüestions divines supera les possibilitats del nostre intel·lecte (vegeu, per exemple, *Summa contra gentiles*, I, 3-5). Pel que fa a Llull, vegeu el comentari sobre les dues miniatures centrals del *Breviculus* a les pàgines inicials de Ruiz Simon, Josep Maria, *L'Art de Ramon Llull i la teoria escolàstica de la ciència* (Barcelona: Quaderns Crema, 1999).

¹⁵ Totes les citacions d'aquest apartat són del mateix tom IV de l'edició llatina citada a la n. 7 més amunt, iv, 2-5 (226-9).

¹⁶ Observau com Llull ha introduït el mot «proprie» en la formulació inicial de la pregunta, introducció que podria haver passat inicialment desapercebuda per al seu interlocutor, però que, com hem vist, no era tan innocent com podia parèixer.

voluntatem potest recipere bonam amabilitatem, et sic de magna potestate, virtute, etc. Talem autem receptionem non posset intellectus recipere si theologia non esset proprie scientia; ergo theologia est proprie scientia.

La prova es basa en els primers nou principis —Bonea, Granea, Eternitat o Duració, Poder, Saviesa, Voluntat, Vertut, Veritat, Glòria— dels divuit allistats més amunt sobre els quals l'Art es fonamenta. Tractant-se de Deu, són els seus atributs o «dignitats». Aquesta part de la prova es recolza en les dues dignitats de Granea (*magnitudo*) i Saviesa, amb Bonea i Voluntat introduïdes com a exemples.

A continuació, en el tercer moment de la discussió, l'ermità objecta que la teologia no pot ser pròpiament una ciència, pel fet de tenir un objecte no demostrable, «scilicet quod Deus sit unus et trinus, et incarnatus». Els articles no es poden demostrar, perquè qualsevol demostració és per causa, i, per exemple, la Trinitat no té causa, perquè no hi ha res superior que l'hagi poguda produir. A més, diu, si els articles de la fe es poguessin demostrar,

sequerentur multa inconvenientia, scilicet, quod humanus intellectus comprehenderet Trinitatem; quod est impossibile, videlicet, quod finitum comprehendat infinitum. Et si Articuli possent probari, amitteretur fides, in quantum per credere non haberemus meritum, quod esset contra divinam iustitiam, et per consequens contra bonitatem, magnitudinem, etc., quod est impossibile.

L'argument és múltiple i fort, i no esquiva cap argument en contra del sistema lul·lià i de les seves pretensions de provar els articles de la fe. Fins i tot, l'ermità acaba emprant elements de la mateixa Art, com són les dignitats divines, per acabar de desmuntar-ho tot.

A la primera objecció, Llull contesta que, en qüestions tocant la Divinitat, no empra mai proves per causa (*propter quid*), clarament inaplicables,¹⁷ sinó una de la seva pròpia invenció, *per aequiparantiam*, que treu les conseqüències de la necessària equiparació entre les dignitats divines, que no operen individualment, sinó d'una manera conjunta, igualada, perfecta, i sobretot activa (és a dir que la Bonea no tan sols és bona, sinó que produeix bonea). Això és una prova que havia fet part del seu sistema des de l'*Art demostrativa*, on la presenta al mateix pròleg de l'obra.¹⁸ Fins i tot més tard escriurà tot un llibre dedicat al tema, el *Liber de demonstratione per aequiparantiam*.¹⁹ Aquí al llibre sobre les *Sentències* n'explica breument el funcionament, i acaba dient que ja l'ha emprat per tal de provar la Trinitat a l'*Arbre de ciència* i a l'*Apostrophe*.

A la segona objecció contesta dient que «Et quia dicis quod si intellectus de necessitate attingeret Trinitatem, ipsam comprehenderet, male dicis». És com l'aigua de la mar que saps que és salada, sense haver-la tastada tota, sinó només una part. Salvant les diferències (l'exemple, diu, és *grossum*, perquè no es pot comparar Déu amb una cosa creada en pla d'igualtat), així

¹⁷ Com diu explícitament dos paràgrafs més tard.

¹⁸ *Obres selectes de Ramon Llull (1232-1316)*, (Mallorca: Editorial Moll, 1989), vol. I, pàg. 290.

¹⁹ Per a una exposició moderna del tema, vegeu el capítol que hi dedica Josep Maria Ruiz Simon al llibre citat a la n. 14 més amunt, pàg. 238-295. Altres capítols, com per exemple sobre «El caràcter defectiu de la metafísica "aristotèlica", l'Art i la concordança entre la teologia i la filosofia», també tracten amb més amplitud temes discutits aquí.

humanus intellectus attingit de divina Trinitate id quod illi sufficit; sed tamen hoc quod est plus de Trinitate, intellectus non comprehendit, sicut [...] tuus gustus non comprehendit totam aquam maris.

Pel que fa a la darrera objecció, que diu que provar els articles llevaria el mèrit de la fe, és l'objecció clàssica que té el seu origen en la sentència de Gregori el Gran: «Fides non habet meritum, cui humana ratio praebebat experimentum»²⁰ que Llull refuta en molts llocs. Aquí diu que, al contrari

quanto altius intellectus intelligit veritatem Articulatorum, tanto majus meritum assequitur, cum sit creatus ad intelligendam veritatem Articulatorum, sicut humana voluntas ad diligendam veritatem illorum [...] Etiam sicut intellectus est creatus ad intelligendam Articulatorum, ita est creatus ad defendendam ipsam veritatem contra falsitatem infidelium; sed hoc non posset facere, si ignoraret veritatem Articulatorum.

Aquí toca dos temes sovint repetits en la seva obra. El primer té a veure amb la finalitat de la creació, o com Llull ho expressa dos paràgrafs més endavant:

Dico tibi quod homo principaliter non sit creatus ad se, nec per consequens ad habendum meritum per fidem, imo principaliter est creatus ad intelligendum, diligendum et recolendum Deum.

Així que l'home només pot complir el destí per al qual fou creat intentant amar, entendre i recordar Déu. També a la citació anterior toca un tema per a ell igualment primordial: deixar de provar els articles impossibilita la defensa de la fe envers musulmans i jueus.

Finalment explica que no es poden separar fe i raó, sinó que

Fides est instrumentum et iuvamentum, ut intellectus intelligat Articulos, ut legitur: «nisi credideritis, non intelligetis».

Així que acaba amb aquesta citació d'*Isaïes* (7, 9), que sempre contrasta amb l'anterior de Gregori el Gran.²¹

Com es veu, Ramon Llull ha aprofitat aquesta primera sentència de Pere Llobard per establir d'una manera prou clara la seva posició, que difícilment podria ser més contrastada amb la de sant Tomàs. Enfront d'un mètode i una epistemologia aristotèlics, desenvolupa eines intencionadament diferents, les de l'Art. I enfront d'una separació radical de fe i raó, diu que han d'anar de la mà. A més, les objeccions a les quals contesta demostren que és ben conscient dels problemes que suscitarà el seu enfocament.

Sembla l'escrit d'un home preparat per afrontar el món escolàstic, i més sorprenent encara, d'un laic, com ja hem dit, preparat per afrontar el cim de la Universitat de París, que és la seva Facultat de Teologia. Però Llull estava ben convençut que, si no podia convèncer els estaments més alts de la societat cristiana, no seria possible no tan sols reformar la seva societat, sinó tampoc dur endavant els seus projectes missioners.

²⁰ *Homiliae in Evangelia* 26 (PL 76, 1197).

²¹ He començat dient que no cita mai autoritats, i ara hem vist que en cita dues. Però en tota la seva vasta obra, pràcticament només trobam aquestes dues (i una altra «ama Déu amb tot ton cor...») repetides dotzenes de vegades, sense la funció de les *auctoritates* en obres corrents de l'escolasticisme. Vegeu l'article citat a la n. 8 més amunt.

TABULACIÓ DE DIVERSOS COMENTARIS
A LA PRIMERA DISTINCIÓ DE PERE LLOMBARD

PERE LLOMBARD

DISTINCTIO I

Cap. 1. Omnis doctrina est vel de rebus vel de signis.

Cap. 2. De rebus quibus fruendum est vel utendum est, et de his quae fruuntur vel utuntur.

Cap. 3. Quid sit frui vel uti.

BONAVENTURA

ARTICULUS I. Quid sit uti et de utilibili.

Quaestio 1. Utrum uti sit actus voluntatis, an rationis, vel omnis potentiae.

Quaestio 2. Utrum omni creato utendum sit.

Quaestio 3. Utrum solo bono creato utendum sit.

ARTICULUS II. Quid sit frui.

Quaestio unica. Utrum frui sit actus voluntatis, an aliarum virium.

ARTICULUS III. De fruibili

Quaestio 1. Utrum Deo sit fruendum.

Quaestio 2. Utrum solo Deo sive bono increato fruendum sit.

TOMÀS D'AQUINO

QUAESTIO 1

Art. 1. Utrum praeter physicas disciplinas alia doctrina sit homini necessaria.

Art. 2. Utrum tantum una doctrina debeat esse praeter physicas.

Art. 3. Utrum sit practica vel speculativa.

Art. 4. Utrum Deus sit subiectum istius scientiae.

Art. 5. Utrum modus procedendi sit artificialis.

LLULL

Quaestio 1. Utrum theologia proprie sit scientia.

Quaestio 2. Utrum Deus sit subiectum theologiae sub aliqua ratione determinata.

Quaestio 3. Utrum frui sit actus potentiae appetitivae vel cognoscitivae.

Quaestio 4. Utrum ratio differentiae divinatorum attributorum sit in Deo vel in intellectu creato.

Quaestio 5. Utrum potentiae animae, scilicet memoria, intellectus et voluntas, sint accidenta animae.